

УДК 327.54

341.3:316.48(1-773)“1945/1989”

DOI: 10.5937/polrev75-43189

Прегледни рад

Александар Гајић*

Институт за европске студије, Београд

КОЛИКО СЕ „НОВИ ХЛАДНИ РАТ” РАЗЛИКУЈЕ ОД СТАРОГ?*

Сажетак

Антагонизми на релацији Русија – „колективни Запад” изискују да се упореди новонастала међународна ситуација са оном из времена „Хладног рата”. Основни методолошки приступ раду је, стога, историјско-компаративни. Зато се у првом делу рада дефинише синтагма „новог Хладног рата” и прати промена њене употребе током претходних деценија, уз покушај одређења кретања међународних односа од времена класичног „Хладног рата” до данашњих дана. Затим се, у другом делу рада, описују основне одлике старог „Хладног рата”. „Нови Хладни рат”, наспурот старом, одликује регионално а не глобално надметање, диспропорција и економској моћи Русије у односу на Запад, одсуство дубље идеолошке димензије конфликта, доминација геополитичких, територијалних видова надметања, постојање трећих сила које се удружују наспрам Запада, интегрисаност сукобљених страна у једнствени светски капиталистички систем... У завршном делу рада се закључује како разлике између старе и нове хладноратовске конфронтације леже пре свега свега у структурној трансформацији савремених међународних односа у правцу мултиполаризма кроз нову расподелу светске моћи коју дојучерашња доминантна, хегемонска светска сила жели да спречи или барем да

* romero@eunet.rs

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за европске студије у Београду, коју финансира Министарство за науку и иновације.

успори, те се уочава опадање моћи Запада и пораста моћи опорављених и нових центара глобалне моћи у настајућем мултиполарном свету.

Кључне речи: Русија, „колективни Запад”, „нови Хладни рат”, мултиполаризам, геополитика, рат у Украјини

Непосредно након отпочињања ратних дејстава у оквиру руске војне интервенције („специјалне војне операције”) у Украјини, тензије на релацији „колективни Запад” и Русија досегли су веће размере него на врхунцу „кубанске ракетне кризе” 1962. године (Mutton and Welch 2011). Ово је, заправо, био логичан след наглог погоршања руско-америчких односа од времена председниковања Буша до Обаме (Stent 2014), који се, са свим специфичностима током Трамповог мандата (Tsygankov 2019, 235–254; Stent 2019, 302–305) наставио и за време Бајдена. Свега неколико месеци након покушаја „меког ресета” (Trarara 2022, 514–521), уследила је запаљива реторика (амерички председник Бајден је оптужио Путина за геноцид у Украјини и назвао га ратним злочинцем, док је Урсула фон дер Лајен (након посете Бучи) изјавила како је згрожена и шокирана (Geopolitika news 2022) праћена једнодушним осудама и низом мера/санкција са циљем да се Руска Федерација ослаби до нивоа да не може да представља стратешку претњу Западу. Москва је узвратила контра-санкцијама и наставила са спровођењем инвазије на Украјину, уз појачану реторику супростављања НАТО који смера да уништи Русију. И шира и академска јавност били су једнодушни: након 24. фебруара 2022. године започет је „нови Хладни рат”.

ПРОМЕНЕ У УПОТРЕБИ СИНТАГМЕ „НОВИ ХЛАДНИ РАТ” И ЕВОЛУЦИЈА ПОСТХЛАДНОРАТОВСКОГ СВЕТА

Синтагма „нови Хладни рат”, „други Хладни рат” или „хладни рат II” употребљавана је у политичком дискурсу и раније: прво су је употребљавали историчари и стручњаци за међународне односе као што су Фред Халидеј (Halliday 1987) или Дејвид Пеинтер (Painter 1999) како би њиме описали другу, завршну фазу (1979–1985) изворног Хладног рата између две тадашње суперсиле. Овај назив се, међутим, није уобичајио.

Тек током друге деценије 21. века, синтагма се поново почиње употребљавати за описивање појачаних савремених политичких, војних, социјалних, информационих и идеолошких тензија између САД (и њених савезника) са једне стране, и Русије и Кине са друге стране. Прво је читав низ академских радника (Калпан, Гелернтер) у САД овим термином назвао погоршање и „царински рат“ између САД и Кине током председниковања Доналда Трампа. Исти термин је потом почео да се користи и за нагло погоршање односа између САД и Русије након анексије Крима и прве ексалације сукоба у Донбасу 2014–2015 (Trenin 2014; Legvold 2014). Рецимо, Ричард Саква сматра да „Хладни рат 2“ почиње управо 2014. године (Sakwa 2020, 145–166). Димитриј Медведев, тадашњи премијер Руске Федерације, на Минхенској безбедносној конференцији 2016. године изјавио је како се „отворено говорећи, ми убрзано крећемо ка новом периоду Хладног рата“ (Shuya 2019, 10), већ раније препознатог у руским стратешким документима као што је била ревидирана Војна доктрина Руске Федерације из 2014. године која је у ширењу НАТО видела највећу егзистенцијалну претњу руској држави (Military Doctrine of the Russian Federation 2014). Слично виђење је са Медведевом делио и Рекс Тилерсон, Трампов први Државни секретар. Он је 2017. године изјавио како су америчко-руски односи „на најнижем нивоу од краја Хладног рата и настављају да се погоршавају. Две највеће нуклеарне силе на свету не смеју да имају овакав вид односа“ (NBC News 2017). Са њим се, овом приликом, сложио и руски министар спољних послова Сергеј Лавров, кривећи Барака Обаму и његову администрацију да су учинили „све што је могуће да ове односе погоршају“ (NBC News 2017). Годину дана касније, чак је и Јенс Столтенберг, генерални секретар НАТО изјавио како „ми не желимо да изолујемо Русију. НАТО не жели да започне нови Хладни рат“ (Shuya 2019, 9).

Ствари су, уместо да се поправе, наставиле да се погоршавају са доласком Џозефа Бајдена у Белу кућу. Иако је у свом говору у Генералној Скупштини УН у септембру 2021. изнео тврдњу као САД „не прижељкују нови Хладни рат и свет подељен у ригидне блокове, као и да оне желе да сарађују са сваком нацијом која тежи мирном решавању заједничких изазова, а упркос интензивним неслагањима у другим областима, јер ћемо сви трпети последице нашег неуспеха“ (BBC News 2021), његова администрација је наставила са двостраним притисцима и према Русији (по питању

Украјине и стања у црноморском басену) и према Кини (по питању Тајвана и стварања прозападне коалиције на јужнокинеском мору). Након нескривеног подстрекивања Кијева да одбаци Минске споразуме и одважи се да питање одметнутих регија Доњецк и Луганск реши војним путем, уз истовремено упозоравање својих савезника како Русија гомила трупе на украјинској граници, ситуација је, барем што се односа са Русијом тиче, бесповратно исклизнула у блоковску конфронтацију.

Оваквим развојем догађаја, закуцан је задњи ексер у ковчег постхладноратовске епохе међународних односа, која је у својој првој фази имала све одлике „униполарног момента”, то јест глобалне доминације САД. Неки истраживачи (Тарага 2022, 522), додуше, заступају тезу о наставку униполарног момента до данашњих дана, позивајући се искључиво на квантитативне показатеље војних расхода САД у односу на такамце, као и њихов однос БДП у номиналном износу, а не у паритету (шта се за тај износ може реално купити). Но, опадање моћи се гледа не у износу војних расхода нити друштвеном производу исказаном у доларима (кога ФЕД штампа без покрића), већ у самосталној војној производњи, успешности војних, политичких и економских утицаја на друге, војним победама, затим у пријемчивости њихове меке моћи, неодступању савезника од њихове агенде итд. Овде, по свим побројаним параметрима, САД већ одавно нису успешне. Неуспешне војне интервенције и порази у њима, непримање либералних утицаја широм света, противљења стратешких савезника (заливске монархије, далекоисточне државе, Индија) те њихово полуодметање (Турска) и сарадња са такмацима (Кина, Русија) говори да је „униполарн момент” далеко иза нас.

Готово две деценије након краја Хладног рата и распада Совјетског Савеза, међународни поредак био је устројен по мери његовог дотадашњег ривала, САД. Повлачење совјетских трупа из источне Европе и Трећег света омогућило је не да се само ови региони, већ и многи други, кроз процесе транзиције и демократизације увуку у орбиту САД и од ње предвођеног вида глобализације. Ово „отварање и увлачење” имало је амбиваленте резултате: са једне стране, довело је до смањења међудржавних конфликта (између држава које су тежиле да се либерализују и придруже Западу), док је, са друге стране, довело до читавог низа конфликта и распада држава (углавном оних које су желеле да задрже суверени курс а које је „колективни Запад” предвођен НАТО сматрао као сметњу

либералној глобализацији). Иако овај период карактерише смањење војних буџета и повећање сарадње у међународним институцијама (најпре у УН), САД су се, у другој декади своје доминације, окренули војном интервенционизму, повећању војног буџета и заобилажењу система УН када год им је то било опортуно. Након серије (у крајњем исходу – неуспешних) војних интервенција САД (Авганистан, Ирак, Сирија) или подупирања међуетничких и међуверских сукоба (Либија, Сирија, Јемен) које су разориле или дугорочно оштетиле неке од чланица УН, еволуција међународних односа услед нове расподеле моћи а због снажног економског и политичког развоја пре свега азијског континета, довела је до израстања нових полова моћи. Ови центри моћи су се осећали угроженим деловањем САД те су се подухватили посла да им парирају са циљем да сузбију њихову (већ увелико опадајућу) моћ и тако заштите своје виталне интересе и стратешке развојне планове.

Иако су сви ови процеси, у оквиру парадигме о настајућем мултиполарном/мултицентричном свету широко распрострањене у академској јавности добро и детаљно проучени, феномен „новог Хладног рата“ и његових импликација пословично се своди, боље рећи сужава, на сукоб Русије и Запада, односно на његову историјску репризу по шаблону – либерални, демократски Запад и ауторитарни, диктаторски Исток. На тај начин се запостављају „други структурни фактори који утичу на међународну политику: успон Кине и других сила, израстање и консолидација Евроазије, слабљење глобалних институција и глобалне међузависности, економска и политичка регионализација“ (Karganov 2021, 86).

Постојеће надметање довело је до делимичне регресије савременог међународног система у стање „новог Хладног рата“: антагонизма (релативно) опадајућег Запада и (релативно) јачајућег Истока, односно НАТО као хегемонске војне алијансе и међусобно савезнички усмерених ревизионистичких сила: делимично опорављене постовјетске Русије и Кине као економске суперсиле источне Азије, те регионалних сила које стоје између њих.

Да бисмо утврдили основне карактеристике новог хладноратовског надметања и правца куда савремени односи моћи могу да одведу, најлакше и најсврхисходније је савремену репризу Хладног рата упоредити са оном изворном, и утврдити њихове сличности и разлике.

ОДЛИКЕ ПРВОГ „ХЛАДНОГ РАТА”

Хладни рат представља назив за период глобалне геополитичке и војне конфронтације између САД и Совјетског Савеза као две суперсиле у периоду након завршетка Другог светског рата. Иако се историчари не слажу у вези са одређењем дужине трајања овог периода, за његов почетак најчешће се узима моменат обнародовања Труманове доктрине (12. март 1947), а за његов крај распад Совјетског савеза (26. децембар 1991) (Service 2015). Током овог раздобља обе суперсиле су као своју основну политичку водилу усвојиле војностратешки приступ не само поводом међусобног надметања, већ и према свим другим, мањим актерима унутар међународног система. Услед страха од међусобног уништења у нуклеарном сукобу, САД и СССР су избегавале директну војну конфронтацију, тако да се сукобљавање одвијало преко посредника (*Proxy wars*). Одатле и сам назив Хладни рат: вишедеценијско надметање се одвијало без директног сукоба ширих размера између две суперсиле као два пола светског поретка, али су обе стајале иза и подржавале своје штићенике у низу регионалних ратова и преврата које су им доносиле добити и нове геополитичке позиције (Gaddis 2007). Уверење да би директан сукоб суперсила изазвао узајамно уништење и крај живота на планети земљи, довео је до уздржавања од ратне ексалације великих размера и створио стабилност у међународном систему услед одвраћајуће улоге оружја за масовно уништење, пре свега оног нуклеарног.

Основна карактеристика створеног поретка била је да је он био устројен око два пола моћи: САД су биле хегемонска сила једног пола (Први, капиталистички свет) а Совјетски Савез хегемон у комунистичком блоку (Други, реал-социјалистички свет). Оба пола светске моћи имале су своје интересне сфере које су штитили њихови војни савези – НАТО и Варшавски пакт. У биполарном свету, Вашингтон и Москва били су на челном месту унутар својих табора, са углавном неоспорним утицајем у вези са свим тамошњим кључним политичким, војностратешким и економским одлукама. Ако су се повремено и појављивала противљења савезника, суперсиле су биле у стању да их надвладају и наметну своју вољу – било политичким, било војним мерама. Земље смештене изван два идеолошка и геополитичка блока, махом оне Трећег света, своју сувереност су браниле позицијом несврставања и лавирања између два табора, стално пратећи њихов однос снага. Иако су у глобалним

размерама САД биле хегемон моћнијег пола (услед већег удела у светској привреди те контроли мора и трговинских токова) који је неретко узимао за себе право да се понаша као светски полицајац и према земљама Трећег света, оваква понашања била су, на све могуће начине, оспоравана деловањима од стране супротног, комунистичког пола глобалне моћи.

Сукоб два хегемона у биполарном светском поретку био је пре свега онај идеолошки: сукоб либералног капитализма и марксизма-лењинизма и, на њиховим основама, створена два различита социјална, политичка и економска система. Први је био капиталистички и слободнотржишни, са демократским вишестраначким политичким уређењем, и други, реал-социјалистички, са командном, подржављеном економијом и једнопартијским системом. Овај сукоб идеологија и друштвено-економског уређења пресликавао се на њихове наративе који су се надметали за „срца и умове“ народа широм света. Једном када би се ови народи определили и сврстали уз један од два пола тадашњег света, контакт између различито опредељених народа постао би веома слаб услед међублоковских ограничења. Томе је доприносио и релативно узак обим транснационалних активности између источног и западног тора који није дозвољавао настанак иницијатива за изградњу одрживог детанта – попуштања међублоковских тензија. Степен економске међузависности ових блокова био је такође мали; источни блок био је практично искључен из најширих светских трговинских и инвестиционих токова и, самим тим, окренут ка од стране државе контролисаној, аутархичној производњи те клириншкој размени између својих чланица. Између ова два света биле су постављене непробојне баријере; свака страна је тежила пре свега да опстане и повећа своје благостање без контакта са оним другим и тек последично да га надигра и, тако, покаже надмоћност свог идеолошког и друштвеног устројства, али без да ризикује да у тој игри доведе до глобалног рата и узајамног уништења.

У геополитичком погледу, хладноратовско надметање наставља стару таласократску стратегију онемогућавања континенталних сила да продру на ободу светског мора и угрозе њихов постојећи примат на светским морима. Како се у срцу континента који је Макиндер (2009) назвао „срцем земље“ (Хартлендом), угнездила светска комунистичка револуција и претворила руску земљу у своју базу, западни геостратези, пре свих Спајкман (видети Вуковић 2007) само су делимично модификовали стару британску колонијалну стратегију

опкољавања и запречавања, уз појачано интересовање за рубна подручја старог континента (Римланд) као својеврсних мостобрана која зауздава претњу преливања моћи из средишта континента на обале океана. Настала на основу предлошка чувеног „Дугог телеграма” (Kennan 1946), а касније разрађеног у тексту „Извори совјетског понашања” објављеног у часопису *Foreign Affairs* (Kennan 1947), америчког дипломате Џорџа Кенана, америчка политика обуздавања (*Containment Policy*) представљала је вишедеценијску константу америчког геостратешког одношења ка ривалском блоку (Gaddis 2005) и знатно утицала на постхладноратовско понашање Америке према Источној Европи и постовјетском простору, ма колико га је касније критиковао сам Џорџ Кенан.

Америчко настојање да обуздају Совјете по сваку цену истовремено је за циљ имало да спречи сваки покушај да се умањи америчка стратешка премоћ како у западном табору, тако и широм прекоморског света. Са друге стране, главни циљ совјетске спољне политике био је да појача свој свеопшти утицај на земље реалног социјализма у источној Европи и тако се заштити од директног напада западног табора (Nyland 1981, 6–7). Поред тога, даљи циљ Совјета био је да се парира активностима западних сила широм света и утиче на развој комунистичких и других ослободилачких, антиколонијалних покрета. Последично, обе суперсиле биле су укључене у стратешко ривалство широм Трећег света чије су земље углавном тежиле да остану изван блоковске поделе света и, као несврстане, сачувају своју новостечену независност. Већина ових земаља (укључујући ту и комунистичку Кину која се током педесетих година издвојила и осамосталила од утицаја Совјетског Савеза), нису биле довољно економски јаке нити интегрисане у међународну економију тако да су зависиле од привредних и политичких токова прва два света и њихових међусобних веза.

АКТУЕЛНИ „НОВИ ХЛАДНИ РАТ”

Прилике у савременом свету су драстично измењене у односу на еру класичног Хладног рата. Савремени антагонизам на линији САД (као предводника „колективног Запада”) и Русије нема размере глобалног стратешког надметања. САД/НАТО и Руска Федерација имају супростављене интересе пре свега на простору источне Европе, где се ширење НАТО до руских граница доживљава као директна

војна претња безбедности Русије (Turner 2015, 2–4). Тек у даљој перспективи, САД и Русија су супростављени и на Блиском истоку, али је тај антагонизам (иако део ширег стратешког позиционирања обе стране) од секундарне важности и тиче се веома компликованог геополитичког амбијента са мноштвом мање или више самосталних играча, од малих држава до регионалних сила које су, такође, међусобно супростављене (видети Јанковић 2022, 107–135). Западни геополитичари и стручњаци за међународне односе, поред тога, апострофирају и како је савремена Русија „сила у опадању“, што је прилично дискутабилна теза, те да она са својим структурним слабостима не може да представља независан и пуноправни пол моћи савременог света, а камоли суперсилу, већ тек једну регионалну силу чија моћ поступно изчезава (Nye 2016). Наравно, по једнодимензионалним економистичким показатељима Русија је номинално слабија од Запада, па и од саме САД. Ипак, Русија је ресурсно и развојно потентна, са добрим кадровским потенцијалима, док на војном пољу не само да је у стању да парира западној војној моћи, већ је у неким сегментима (хиперсонично оружје) и надмоћна (Karganov 2019, 88). Упркос неспорној чињеници да је у финансијском и трговинском смислу, као и у хај-тек иновацијама доста иза Запада, Русија представља огромну, самодовољну велесилу чији се прави производин потенцијали не могу мерити пуким БДП-ом (чак ни оним паритетним), нити обимом учешћа у светској трговини због тога што она располаже многим, непроцењивим добрима мимо спољашњих правила, цена и економских односа (Крук 2023). На Западу се сталну указује како је моћ Русије много мања од некадашње совјетске, и ресурсно и по привредним капацитетима. Због тога се и надметање САД и Русије назива „асиметричним ривалством“ (Tsygankov 2019), те се сматра да Русија није у стању да парира САД на глобалном нивоу, већ само да јој се дефанзивно одупре, пре свега у Источној Европи (Tsygankov 2019, 19). Нарочито се указује на руске негативне демографске трендове (који су пре десетак година били прво успешно преокренути, а после опет спуштени готово до „позитивне нуле“), као да слични трендови не постоје на Западу само се прикривају масовном имиграцијом (која такође, постоји као нимало занемарљив фактор у Русији ка којој гравитира становништво из подручја бившег СССР). Сергеј Карганов чак сматра да се Русија не може посматрати као самостални, пол без припадућег „ближег суседства“ (Karganov 2019, 86) у процесу

ренитegrације у заједнички економски (ЕАЕУ) и војно-безбедносни простор (ОДКБ, делом и ШОС) – а то се у укупном скору приближава некадашњим совјетским габаритима, уз врло блиске, више него партнерске односе ка Кином као нарастајућом силом који све више добијају облике стратешког савезништва. Западни стратеги, упркос томе, багателизују размере руско-кинеског савезништва и наизглед „брину” за руске перспективе у загрљају свог економски и демографски вишеструко јачег источног партнера, уз процене како Кина само чека да се инфилтрира и, у погодном тренутку, прогута свог наивног, слабијег партнера (Geopolitika news 2022). Ове ставове понекад, прихватају и домаћи истраживачи (Тарага 2022, 525). Према нема сумње да Кина кроз стратешко партнерство жели да појача свој удео и руским базичним индустријским делатностима (где им Русија не дозвољава значајније учешће), свест о томе да су руски војни (пре свега нуклеарни потенцијали) једини способни да одврате Запад од ратних ескалације широм Евроазије, Кини су више него јасни. Такође, простори руског Сибира као сировинске базе за кинеску привреду и кинеска роба широке потрошње за руско тржиште савршено су компатибилни, тако да би мало ко ризиковао конфронтацију када кроз партнерство може да добије све што му треба, а кроз супарништво да све изгуби, нарочито у временим када обе силе имају заједничког стратешког противника који им прети. Држави са хиљадугодишњим империјалним искуством, као што је Кина, ове су ствари савршено јасне. Због свега тога, мада невољно, неки озбиљнији западни експерти признају како су Русија и Кина нарочито од 2014. досегле „пик” партнерства и појачале везе да се балансира контра западном утицају (Stent 2019, 188). Они не само да су успоставили свестрану сарадњу, већ и подршку по свим главним међународним питањима (Stent 2019, 189), те заједнички делују у неким светским регијама (нпр. Средњој Азији) као својеврсним „кондоминујумима” где су јасно поделиле своје улоге и надлежности (Stent 2019, 203).

Две карактеристике савремених међународних односа у потпуности одуарају од оних из времена класичног Хладног рата: као прво, идеолошка димензија конфронтације је сасвим другачија и, као друго, структура савременог света се драматично разликује од оне некадашње, биполарне (Oguzlu 2021, 4–5). Савремени центри моћи ни изблиза се не налазе у глобалном идеолошком такмичењу попут оног између социјализма (марксизма-лењинизма) и либералног капитализма из времена изворног Хладног рата.

Свима је јасно да савремени кинески комунизам, више хај-тек дигитални ауторитаризам са подржављеном капиталистичком привредом, има врло мало везе са марксистичком доктрином а много више са кинеском конфучијанском традицијом. Руска „суверена демократија” тешко да се може и назвати доктринарним погледом на свет: „ако Русија пружа алтернативу западном модерном идеолошком наративу, тешко да је у питању идеологија, већ више скуп традиционалних вредности које подупиру живота укупне међународне заједнице и сваког појединца: поштовање суверенитета, фокус на националне интересе; одбијање мешања у унутрашње послове; право да се изабере сопствени политички, економски и културни модел развоја; вера у Бога, традиционалне вредности, патриотизам и самореализацију (не индивидуализам) кроз служење друштву, земљи и свету” (Karganov 2018, 86). Ради се о једној неидеолошкој, традиционалној визији света која не тежи никаквом виду доктринарне конфронтације. Постоје и они који проблематизују овакве руске позиције и квалификују „антилиберализам” као основу „нове руске идеје” (Stent 2019, 34–43). Са друге стране, међутим, америчка либерална демократија у свом глобалистичком издању попримила је димензије нихилистичког одношења према свему традиционалном, али и према концептима класичне суверености и слободних опредељења за алтернативне видове развоја сваког ко измиче либералној хегемонији. Глобализовани либерализам уз помоћ хипертрофираног индивидуализма смера да све вредности раствори и потчини свом моделу хировитог волунтаризма коме је главни циљ повећање профита (видети Рељић 2106). При томе западни либерализам не само да почиње да систематски криши своје основне принципе, већ и да се понаша крајње нелиберално и нетрпељиво према свакој другости која показује некаве видове квалитативне диференцијације. Другим речима, у новом Хладном рату само једна страна је идеолошки профилисана – она западна, иако има мишљења како се у савременом Хладном рату одиграва и идеолошка конфронтација између либерализма и руског „великосилства” (Тгарага 2022, 523; Тгарага 2020). Америчко наступање у међународној арени не привлачи друге, незападне државе, већ их одбија својом агресивношћу и искључивошћу. Насупрот томе, Русија и Кина у међународним односима не условљавају своје потенцијалне партнере захтевима да се ови уподобе њиховим вредностима и потчине им се, што представља велику и обећавајућу разлику у односу на западне навике да намећу једну униформност која ништи културне разлике.

Уз изостанак (бар што се тиче незападних „великих играча“) идеолошког наступа у међународној сфери, још једна ствар разликује савремени моменат у односу на онај пређашњи хладноратовски. Русија и Кина су не само добро интегрисане у светски капиталистички систем, већ он без њих не може да функционише. Ситуација током Хладног рата била је из корена другачија: совјетски систем (барем у периоду 1965–1991) почивао је на неефикасној командној економији која се изнутра саморазарала, док је Кина у овом периоду била сиромашно аграрно друштво које је тек закорачило у процесе убрзане индустријализације. Иако се може рећи да Кина и Русија данас имају различите моделе капитализма у односу на онај западни, либерални – нови хладноратовски сукоб нипошто не поприма димензије антагонизма фундаментално различитих друштвено-економских система. Пре би се могло рећи да новонастали полови моћи са својим привредама представљају све јачу алтернативу земљама у развоју у односу на развијене земље Запада те да је њихово економско надметање усмерено пре свега у овом правцу, а не међусобном ривалству.

Друга, далеко најважнија карактеристика савременог света је структурални развој међународног система у правцу мултиполарног, и то – из хладноратовског билопарног, преко „униполарног момента“ доминације САД који је трајао непуне две деценије. Иако САД и даље представљају појединачно још увек најачи пол светске моћи, консолидовани су и његови други, самостални полови на евроазијском континету: поред Русије и Кине, ту је и читав низ регионалних, у великој мери самосталних сила (Индија, Пакистан, Иран, Турска, Бразил, Јужна Африка). Сарадња и удруживање ових центара моћи довољно је за парирање западном утицају. Око и између ових сила се формирају савезнички блокови и сфере утицаја, у многоме различити од оних старих, хладноратовских: ови савези нису монолитни, са неупитним лидерима и наметнутим косензусима, већ флуидни, са много више простора за слободно маневрисање, вишеструка савезништва и вишестепена повезивања. Нема више оштрих линија раздвајања између блокова и савеза, између различитих „светова“. Појаве пресецања, укрштања, преклапања, вишедимензионалних и вишесмерних веза су трансформисале свет у много мањи а међусобно јаче повезан простор него што је икада забележено у светској историји (Oguzlu 2021, 5). Чак ни амерички примат унутар западног света није загарантован, већ само до даљњег постигнут, те стога

мора стално да се потврђује и доказује. Упркос свему томе, Запад предвођен од стране САД у међународној арили најставља да делује у свом некадашњем маниру, као једини супериорни светски центар, руковођен својим нормативним параметрима (прокламованим за универзалне) иза којих су смештени само (или претежно) њихови интереси, а не пројекције сопственог интересног преклапања са онима потенцијалних партнера. Уз то, структурна трансформација светског система у мултиполарни, по свему судећи незауостављива, све јаче поприма карактеристике опадања значаја и улоге од стране запада формираних и руковођених међународних организација и тела (ММФ, Светска банка и цео Бретонвудски систем). На другој страни, данашњица сведочи успону вишестраног регионализма широм земљине кугле, односно удруживања земаља из истог региона у својеврсне економске савезе. Иако унутрашњи фактори доприносе различитим размерама и дубинама регионалних интегрисања у економском, културном, социјалном, па и војно-безбедносном смислу, ова искуства се врло широко позајмљују и примењују и у другим светским регионима. Постојећи тренд представља тежак ударац униполарном глобализму који је покушао да изврши интеграцију свих региона око самог себе и у (претежну) корист самог себе.

Постоји још читав низ процеса и феномена важних за разумевање самог токова структурне трансформације међународног система који, или нису постојали током Хладног рата или су били у самом свом зачетку. Као прво, војна надмоћ Запада (захваљујући којој је извршена вишевековна колонизација Трећег света) од 1920–тих година почиње да ишчезава. Са почетком 21. века готово да потпуно нестаје: сада су, у технолошком и организационом смислу, и земље у развоју у стању да се одбране и воде савремени рат те да нанесу озбиљне губитке најмоћнијим армијама. Такође, облици ратовања са развојем информатичких технологија проширили су се и на сајбер-простор. „Кибернетички рат“, који по својим савременим донетима може да буде једнако разарајући као и нуклеарни сукоб тактичким оружјем, није ограничен међународним споразумима и безбедносним ограничењима попут споразума о некоришћењу нуклеарног оружја. Уз све то, неким од хладноратовских споразума о нуклеарном оружју је истекао рок трајања, и питање је да ли ће бити обновљени услед драстичног опадања комуникационих канала између САД и Русије. Ово је још једно одступање од ере класичног Хладног рата, када су ови комуникациони канали између суперсила били веома живи. Уз све то, данашње међусобно поверење и

спремност за разговор је на најнижим гранама. Као друго, економска надмоћ Запада и његових видова економског глобалног управљања успостављена Бретонвудским системом, нарочито од времена светске економске кризе (2007–2009) је у највећој мери урушена, поготово на пољу економске регулације. Постоје аутори који убедљиво показују да САД напуштају глобализацију и окрећу се, додуше парцијалном, протекционизму (Николић и Ђурчић 2022, 150–151), „Уз све слабију конкурентску позицију, САД имају тенденцију да разбију либерални економски систем настао у Бретон Вудсу. Талас протекционизма, који пре свега долази из Сједињених Држава, све више добија на снази. Међународни економски односи се политизују или чак милитаризују, а санкције постају нова норма.” (Karganov 2019, 88). И коначно, опадање моћи САД и Запада у глобалним размерама, као и крајње контраверзни учинци глобализације, појачали су унутрашње социјалне и културолошке расцепе не само унутар западног тора и његових земаља, већ и унутар друштава појединих земаља. Унутрашње поларизације, нестајање средње класе, културни ратови (видети Hunter 1992), отуђење елита и потпуно неповерење осиромашених маса у владајуће кругове (видети Leš 1996), криза демократије (постдемократски синдроми), манипулационе операције глобалних медија и дезавуисање изборних процеса – све то су појаве које изнутра изједају западна друштва (највише саму САД). У другим културама (изузев код све тањих прозападних слојева који се противе ретрадиционализацији) претежно видимо јачање друштвеног консензуса и све веће слагање елита са основним вредносним опредељењима маса. На пример, подршка Путину на почетку његовог трећег мандата (у време протеста на „Блатном тргу”) била је у опадању (Stent 2014, 247–248) да би, након отпочињања „специјалне војне операције”, достигла историјски максимум. Ове појаве показују драматичну разлику кретања друштава и различитих култура од времена Хладног рата до данас: на Западу, где је некада постао базични друштвени и културни консензус око хришћанског наслеђа и демократије, силе глобализма потпуно су разориле вредности на којима су ова друштва почивала, док су незападна друштва, у којима се социјалистичка модернизација некада антагонизовала са тамошњим традиционалним предмодерним вредностима, постигла одрживи консензус о друштвеном развоју не насупрот, већ на основу традиционалних вредности.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Упркос другачијим тврдњама, отпочињање „новог Хладног рата“ не лежи у оживљавању старих непријатељстава, већ, пре свега, у структурној трансформацији савремених међународних односа у правцу мултиполаризма кроз нову расподелу светске моћи коју дојучерашња доминантна, хегемонска светска сила жели да спречи или, барем, да успори. Новохладноратовским сукобљавањем и покушајима слабљења својих евидентних такмаца, САД желе да заштите своје од раније стечене позиције и ослабе своје ривале. Садашње прилике, међутим, не иду у прилог успеху оваквог деловања – из простог разлога што се свет драматично променио у односу на онај од пре више од три деценије, када је завршен први Хладни рат.

Као прво, моћ САД и целог Запада је у сталном опадању. Иако су САД војно и политички још увек појединачно најача светска сила, Русија јој успешно парира, што је видљиво на свим пољима: од степена отпорности на уведене санкције, преко појачавања дипломатских и привредних веза широм незападног света, све до њеног држања на украјинском ратишту. Кина видно престиже САД у економском домену. Док су у оригиналном Хладном рату, већ од краја педесетих година, Совјети и Кина били противници, сада су ове две велике силе у блиском савезништву (Stent 2019, 189, 208). Њихови комбиновани капацитети (број становништва, војна сила, наоружањем ресурси, производња, отвореност за неусловљено савезништво са трећим држава) готово у сваком сегменту (изузев банкарства и поморске моћи) значајно надмашују моћ Запада. Удео свих западних сила у глобалном друштвеном производу полако се спушта ка трећини, док продуктивност свих других расте. Остатак света, некада покоран вољи Вашингтона, сада све више балансира између више сила и своје интересе покушава остварити на овај начин, неретко делујући мимо Запада, чак и противећи му се. Истраживања јавног мњења у незападним земљама показују спремност да се приклоне и покоре америчком водству у износу од само 30% (2018). Почетком века та бројка се кретала изнад 60% у већини земаља, а у Европи је износила више од 80% (Karganov 2019, 87). Иако је амерички долар и даље резервна глобална валута а њена финансијска тржишта још увек главна, економски процеси у свету све више се одвијају мимо Запада кога одликује трајно кризно стање (видети Гајић 2011). Главни извозни идеолошки продукт

Запада – либерална демократија, све мање се „прима” у незападном свету, нарочито након Арапског пролећа и неуспешних покушаја да се овај друштвени модел на силу изведе у низ незападних земаља, чиме је само постигнут контраефект.

Садашњи покушај „опкољавања” Русије по старој геополитичкој шеми, уз постављање „нове гвоздене завесе” између ње и остатка Европе, може да доведе не само до ремилитаризације ЕУ и ширење конфликта на друга подручја (Кавказ, Северна Африка, Артик), већ и до драстичног сиромашења и даљег слабљења Европе. Ово је могући исход не само енергетске кризе и исисавања европских привредних и економских потенцијала од стране прекоатланског „великог Брата” (сељење фирми из ЕУ и САД због четири пута мање цене енергената те могућности државног субвенционисања), већ пре свега услед нових огромних мигрантских таласа који могу заплуснути запад Старог света са ескалацијом кризе (глад услед несташице жита) чије је ново поглавље отпочело са ратним сукобима у Украјини. Какав год њен исход да буде, једно је сигурно: ЕУ неће бити више у стању да израсте у самостални пол моћи у настајућем мултиполарном свету, већ ће бити у прилици само да буде штићеник онога који у новом глобалном надметању над њом стекне превласт (то су, по свему судећи, САД).

Највећи проблем САД и целог Запада је унутар њега самог: нарасли социјални проблеми, ниска стопа поверења у сопствене елите, пораст неједнакости, претварање демократских избора у празну форму са унапред одређеним исходима (Бајденова проблематична победа 2020), масовна имиграција коју Запад није у стању да асимилује и вредносно преобрати у „свој културни код” – изазвали су ломове у социјалном ткиву ови друштва, поларизовали их на екстремно супротстављене таборе који прете драматичним друштвеним сукобима.

Новохладноратовска антагонизација по старим шемама демократија – ауторитаризам, служи пре свега да се ове унутрашње противречности самог Запада потисну и прикрију, а да се њихова друштва хомогенизију и дисциплинују насупрот непријатељском Другом, који им, наводно, прети. Проблематичност овог шематизма примећују и западни експерти, указујући да квалификовања антагониста аутократама не води нигде и не постиже, ван Запада, скоро ништа (Tsygankov 2019, 16). Но, мере економског, дипломатског, медијског и политичког рата, све уз директно наоружавање свог

проксија у Украјини, и перманентно кибернетичко и обавештајно надметање са Русијом, а у другом плану и са Кином, не доносе жељене резултате. Упркос медијском пресингу, успостављена монолитност „колективног Запада”, не може да остане непромењена јер овим активностима западне земље наносе велику штету пре свега сопственим економским и социјалним интересима. Мере економског рата, намењене да осакате Русију, такође жестоко погађају нашире слојеве становништа самог Запада услед енергетске и прехранбене кризе коју су они сами изазвали. На овим пољима „новог Хладног рата”, Русија за сада добро стоји, преко свих очекивања, мада штета коју ће током наредном периода трпети неће бити мала. На класичном ратном пољу, Русија се, такође, повољно држи, иако је медијски спин на Западу током прве године украјинског сукоба за Русе прогнозирао сраман пораз. Ефекти санкција и специјалног рата не само да нису поделили руско друштво и антагонизовали га, већ су га само хомогенизовали. Веза друштвених елита и народа никада од времена борбе за опстанак у Великом отаџбинском рату (1941–1945) није била ближа и једнодушнија, и што је најважније: она се у сваком смислу пред постојећим тешкоћама окренула традиционалним вредностима и патриотизму. Са друге стране, русофобна медијска хистерија није зацелила ломове унутар западних друштва, које ће економске и социјалне кризне ударе тек да осете са добрим изгледима да продубе поделе и још израженије подстакну тамошње немире. Тенденција умањивања грађанских права и слобода, појачавање спреге корпоративно-олигархијског и јавно-политичког сегмента власти на уштрб демократије, повећање репресије и медијских манипулација – јасно указују да су западна друштва у дубоком унутрашњем проблему.

Мада се пропагандно и даље представља као „међународна заједница” и „свет” (или, по старохладноратовском рецепту – слободни свет), јасно је да је Запад не само све мање слободан, него да представља мањину тог света која, упорно и тврдоглаво, одбија да схвати и прихвати да не може да узурпира за себе позицију гласговорника већине света који се са њим не слаже и не жели да га следи у његовим одлукама. Више од седамдесет одсто земаља у свету није се придружило санкцијама које је „колективни Запад” увео Русији. Њихов удео у становништву човечанства износи близу 88%. Очигледно је да у свом новохладноратовском подухвату Запад постаје све више усамљен и да се покушаји доношење штете такамацима

око поделе светске моћи одвијају насупротив њиховим очекивањима и са потпуно супротним резултатима. По свему судећи – пре ће активности Запада убрзати, него што ће успорити и преокренути по њега непожељне процесе. Исто тако – покушаји изловања нових центара моћи врло вероватно могу се временом претворити у неки вид самоизолације Запада, уз међусобно повезивање и продубљивање сарадње између ових центара моћи. Све то, осим ако ствари не оду предалеко и не изроде се у глобални светски рат уз коришћење нуклеарног оружја, указује да ће исход новог Хладног рата бити потпуно другачији од исхода оног првог.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Вуковић, Небојша. 2007. *Логика империје*. Београд: Конрас.
- Гајић, Александар. 2011. *Духовне основе светске кризе*. Београд: Конрас.
- Јанковић, Слободан. 2022. „Одједи украјинског рата на Блиском истоку.” *Национални интерес*, 43 (3): 107–135.
- Крук, Алистер. 2023. „Неопростива грешка империје.” *Нови Стандард*, 29 јануар 2023. https://standard.rs/2023/01/29/neoprostiva-greska-imperije/?fbclid=IwAR03ZwF0HNvjniih7FhK-_oo44_efhnH8TDNSwDmNJYLTIxIac8zSc5ceGY.
- Рељић, Слободан. 2016. *Медији и Трећи светски рат*. Београд: Катена Мунди.
- Николић, Горан, и Петар Ђурчић. 2022. „Нови Хладни рат: дефиниције, перспективе и исходи.” *Национални интерес*, 44 (2): 149–169.
- ABC News*. 2017. “Tillerson on Russia, Comey, and His Relationship with Trump.” <https://www.nbcnews.com/meet-the-press/video/full-interview-tillerson-on-russia-%20comey-and-his-relationship-with-trump-943466051827>, последњи приступ 6. децембра 2022
- BBC News*. 2021. “Biden Joseph: We are not seeking a new Cold War or a world divided.” September 21 2021, <https://www.bbc.com/news/av/world-us-canada-58644091>, последњи приступ 6. октобар 2022
- Gaddis, John Lewis. 2005. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*. Oxford: Oxford University Press.

- Gaddis, John Lewis. 2007. *The Cold War*. London: Penguin Books.
- Geopolitika.news*. 2022. „Medij: Novi hladni rat bi se mogao zahuktati.” 5. мај 2022. <https://www.geopolitika.news/vijesti/medij-novi-hladni-rat-uskoro-bi-se-mogao-zahuktati> последњи приступ 6. децембар 2022.
- Halliday, Fred. 2017. *Making of the Second Cold War*. London: Verso.
- Hunter, James Davison. 1993. *Culture Wars: The Struggle to Define America*. New York: Basic Books.
- Hyland, William. 1981. *Soviet-American relations: A new Cold War?* Santa Monica: Rand.
- Karganov, Sergei. 2018. “The New Cold War and the Emerging Greater Eurasia.” *Journal of Eurasian Studies* 9.
- Kennan, George. 1946. *Long Telegram*, February 22 1946. Wilson Center, Digital Archive, Последњи приступ: 07.12.2022. <https://www.google.com/search?channel=trow5&client=firefox-b-d&q=john+kennan+long+telegram>
- Kennan, George. 1947. “*The Sources of Soviet Conduct*.” *Foreign Affairs*, July 1947, Последњи приступ: 07.12.2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>
- Laš, Kristofer. 1996. *Pobuna elita i izdaja demokratije*. Novi Sad: Svetovi.
- Legvold, Robert. 2014. “Managing the new Cold War.” *Foreign Affairs* 6/2014. Последњи приступ: 07.12.2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2014-06-16/managing-new-cold-war>.
- Military Doctrine of the Russian Federation*, article 12, sub a, sec. 2. 2014. Последњи приступ: 07.12.2022. <https://rusemb.org.uk/press/2029>
- Mutton Don, and Welch David. 2011. *The Cuban Missile Crisis - A Concise History*. Oxford: Oxford University Press.
- NBC News*. “Interview with Rex Tillerson.” May 4 2017, Последњи приступ: 07.12.2022. <https://www.nbcnews.com/meet-the-press/video/full-interview-tillerson-on-russia-%20comey-and-his-relationship-with-trump-943466051827>
- Nye, Joseph. 2015. “The Future of Russian-American Relations.” *Horizons*, 2: 34–42. Belgrade: CIRSD.
- Ogluzlu, Tarik. 2021. “Are We on the Eve of New Cold War?” *Antalya Diplomatic Forum*, Последњи приступ: 10.12.2022. <https://>

- antalyadf.org/wp-content/uploads/2021/02/Are-we-on-the-eve-of-a-new-Cold-War-1-1.pdf
- Painter, David. 2002. *The Rise and Fall of the Second Cold War 1981–1991, from Cold War: An International History*. London: Routledge.
- Sakwa, Richard. 2020. *The Putin Paradox*. London: I. B. Tauris
- Service, Robert. 2015. *The End of the Cold War: 1985–1991*. London: Macmillan.
- Shuya, Mason Connor. 2019. *The New Cold War: Geostrategic Rivalry and a Return to Political Warfare*. El Paso: Scholarworks – University of Texas at El Paso. Последњи приступ: 07.12.2022. https://scholarworks.utep.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3899&context=open_etd
- Stent, Angela. 2014. *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Stent, Angela. 2019. *Putin's World: Russia Against the West and With the Rest*. New York and Boston: Twelve.
- Trapara, Vladimir. 2020. *Ratovi Rusije 1999–2019*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Trapara, Vladimir, 2022. „Perspektive odnosa Rusije i SAD u svetlu sukoba u Ukrajini: obuzdavanje 2.” *Međunarodni problemi*, 4: 505–529.
- Trenin, Dimitri. 2014. “Welcome to Cold War II.” *Foreign Policy* 3. Последњи приступ: 07.12.2022. <https://foreignpolicy.com/2014/03/04/welcome-to-cold-war-ii/>
- Tsygankov, Andrei. 2019. *Russia and America: The Assymetric Rivalry*. Cambridge and Medford: Polity Press
- Turner, Ian. 2015. “The New Cold War.” *Political Science 2024: Research Methods*. Последњи приступ: 07.12.2022. https://www.researchgate.net/publication/319252693_The_New_Cold_War.

Aleksandar Gajić

Institute for European Studies, Belgrade

HOW DIFFERENT IS THE “NEW COLD WAR” FROM THE OLD ONE?

Resume

The antagonisms between Russia and the “collective West” require comparison of the newly emerging international situation with that of the Cold War. The basic methodological approach in this article is, therefore, historical-comparative. Therefore, in the first part of the Paper, the phrase “new Cold War” is defined and the change in its use during the previous decades is followed, with an attempt to determine the transformation of international relations from the era of the old, classic “Cold War” to the present day. This phrase was first used during the eighties of the last century to describe the second, the final phase (1979–1985) of the original Cold War between the two superpowers of that era, which ended with a new detente, Soviet perestroika and the Reagan-Gorbachev negotiations. Later it was used to describe the heightened contemporary political, military, social, informational and ideological tensions between the US (and its allies) on the one hand, and Russia and China on the other. Then, in the second part of the Paper, the basic characteristics of the old “Cold War” are described (the dominance of the military-strategic approach in superpower relations, proxy wars, fear of a nuclear escalation, the division of the world into spheres of interest, the primacy of ideology in the conflict between two superpowers, classic geopolitical background of ideological competition). The “New Cold War” is characterized by regional and not global competition, the disproportion in economic power of Russia in relation to the West, the absence of a deeper ideological dimension of the conflict, the dominance of the geopolitical, territorial dimensions of the competition, the existence of third powers that are uniting with Russia against the

West, the integration of the conflicting parties in single world capitalist system... In the final part of the Paper, it is concluded that the differences between the old and “New Cold War” confrontations lie, first and foremost, in the structural transformation of contemporary international relations in the direction of multipolarism through a new distribution of world power that yesterday’s dominant, hegemonic world power wants to prevent or at least to slow down, and we can all see the decline of the power of the West and the rise of the power of the recovered and new centers of global power in the emerging multipolar world. The US wants to use the “New Cold War” confrontation to protect its previously acquired positions, weaken its rivals and prevent them from strengthening their position and influence in contemporary international situations. These circumstances, however, do not favor the success of such action – for the simple reason that the world has changed dramatically compared to that of more than three decades ago, when the first Cold War ended. The power of the West, both economic, political-ideological and military, is constantly declining, while the power in other centers is permanently strengthening in most of these parameters. In addition, these power centers are interconnected, so it is impossible to implement the isolation measures of the old Cold War period towards them. And finally, there are the internal problems of Western societies themselves: increased social problems, lowest ever levels of trust in their own elites, increased inequality, turning of democratic elections into an empty form with predetermined outcomes, mass immigration that the West is unable to assimilate and convert to “their cultural code”... All this, unless there is a nuclear escalation, indicates that the outcome of the new Cold War will be completely different from the outcome of the first one.

Keywords: Russia, collective West, New Cold War, multipolarism, geopolitics, war in Ukraine

---

* Овај рад је примљен 24. јануара 2023. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 6. фебруара 2023. године.